

3. Петришин М. Семантика густативних прикметників в індивідуально-авторському вживанні (на матеріали гомерівського епосу) / М. Петришин // *Studia Linguistica*. – Вип. 5. – 2011. – С. 44-48.
4. Письменна Ю. Етнічні особливості концептуалізації дійсності мовами європейського культурного ареалу (на матеріалі лексики і фразеології української, російської, англійської та італійської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 / Ю. Письменна. – Київський національний університет імені Т. Шевченка. – Київ, 2008. – 20 с.
5. Сомов О. Купалов вечер : избр. произведения / Орест Сомов ; [состав. предисл. и примеч. З. Кирилук]. – К. : Дніпро, 1991. – 558 с.
6. Українське козацтво : мала енциклопедія / [керівник авт. колективу Ф. Турченко]. – К. : Генеза; Запоріжжя, 2006. – 672 с.
7. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / І. Франко. – Т. 16: Повісті та оповідання ; ред. О. Засенко. – К. : Наукова думка, 1978. – 510 с.

УДК 821.161.2.-1.09+929Лупій

РЕКОНСТРУКЦІЯ КНЯЖОЇ ДОБИ В ДОРОБКУ ОЛЕСЯ ЛУПІЯ

Колеснікова А. Ю., аспірант

ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Стаття присвячена вивченню особливостей реконструкції княжої доби в доробку Олеса Лупія, зокрема аналізу художньої концепції історичної поеми “Любов і лад”. Досліджується історична основа твору про Малушу, матір князя Володимира. Розглядаються особливості композиційного оформлення твору, розкривається специфіка образного та семантико-стилістичного наповнення історичної поеми “Любов і лад”.

Ключові слова: історична основа, княжа доба, поема, композиція, стиль.

Колеснікова А. Ю. РЕКОНСТРУКЦІЯ КНЯЖЕСКОЇ ЕПОХИ В ТВОРЧЕСТВЕ ОЛЕСЯ ЛУПИЯ / ГЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, Україна

Стаття присвячена вивченню особливостей реконструкції княжескої епохи в творчестві Олеса Лупія, в частині аналізу художньої концепції історичної поеми “Любов і лад”. Досліджується історична основа твору про Малушу, матір князя Володимира. Розглядаються особливості композиційного оформлення твору, розкривається специфіка образного та семантико-стилістичного наповнення історичної поеми “Любов і лад”.

Ключевые слова: историческая основа, княжеская эпоха, поэма, композиция, стиль.

Kolesnikova A. Y. THE RECONSTRUCTION OF THE PRINCELY ERA IN THE WORKS OF OLES LUPIJ / Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine

The article is dedicated to the study of the features of reconstruction of the princely era in the works of Oles Lupij, in particular the artistic concept of the historical poem “Love and harmony” is analyzed. The historical basis of the work about Malusha, the mother of prince Vladimir, is explored. The article developed to the features of the composite execution of the work and exposed the specific of the characters, the semantic and stylistic filling of the historical poem “Love and harmony”.

Key words: historical basis, princely era, poem, composition, style.

Осягненням слов'янської історії часів формування та розвитку Київської Русі займалися багато дослідників, серед яких М. Брайчевський, Б. Греков, Б. Рибаків, С. Юшков. Особливої ваги набули художньо-історичні романи письменників, у яких поєднується не тільки глибоке знання культури того часу, а й своєрідне змалювання людських дол на тлі давньої епохи. Адже пильна увага сучасників прикута до вивчення долі пересічної людини, особливостей її життєдіяльності, в історичному творі письменники вивчають не тільки культурно-політичні перипетії зазначеної доби, а найбільше прагнуть осмислити основи світобачення та світовідчуження конкретно історичної постаті, або типового представника певної територіальної громади. Так, в українській літературі княжій добі присвячені тетралогія Р. Іванченко “Гнів Перуна”, “Золоті стремена”, “Зрада, або Як стати володарем”, “Отрута для княгині”, серія романів про Київську Русь П. Загребельного “Диво”, “Первоміст”, “Смерть у Києві”, “Свпраксія”, дилогія С. Складенка “Святослав”, “Володимир”, романи І. Білика, В. Малика, Д. Міщенко тощо.

Історичний доробок Олеса Лупія, присвячений княжій добі, можна умовно поділити на твори про Київську Русь та Галицько-Волинське князівство, серед яких історичні поеми “Присуд князя Кия”, “Любов і лад”, роман “Падіння давньої столиці” та драматична поема “Володар Високого Замку”.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що історія княжої доби набула широкого розповсюдження в доробку українського письменника, але не була достатньо досліджена. Так, окремі аспекти творчості Олеса

Лупія були досліджені в публікаціях В. Іванисенка, М. Медуніці, Т. Щерби, М. Присяжнюка, Л. Скирди, але мали швидше оглядовий характер. Грунтовних досліджень творчості, у яких вивчається реконструкція княжої доби в доробку Олеся Лупія, на сьогодні немає.

Метою нашого дослідження є аналіз художньої концепції історичної поеми “Любов і лад” Олеся Лупія, що є визначальним поетичним твором означеного періоду. Досягнення мети передбачає реалізацію таких завдань: вивчити історичну роль та походження головної героїні твору Малуші, розглянути особливості композиційного оформлення твору, розкрити специфіку образного та семантико-стилістичного наповнення історичної поеми “Любов і лад”.

Першим твором Олеся Лупія з історичної тематики стала історична поема “Любов і лад”, яка вийшла в 1982 році. Твір дістав високу оцінку критиків і літературознавців, того ж року за історичною поемою була знята телевізійна вистава “Малуша”. Центральним образом твору письменника стала донька простого селянина з Любеча – Малуша, яка щиро покохала князя Святослава й народила йому сина Володимира, що невдовзі став князем Київської Русі. Як зазначає сам письменник: “Ще із студентських років я захопився цим образом, живу ним і досі. Хотілося виспівати Малушу такою, як побачив у своїй душі, – розумною, вродливою і гордою русинкою із берегів Дніпра–Славутича” [11, с. 6].

Образ Малуші відомий зі сторінок “Повісті минулих літ” за 970 рік, де повідомляється про походження її сина: “Володимир був од Малуші, улюблениці Ольжиної; [Малуша] ж була сестра Добринина, а отцем їм обом був Малко Любчанин” [10, с. 82]. Саме це джерело стало фундаментом концепції, покладеної в основу історичної поеми “Любов і лад” Олеся Лупія, справжнім джерелом для письменника став також історичний роман С. Скляренка “Святослав”. Однак образи Малуші, подані в обох творах, відрізняються завдяки різному трактуванню історичної постаті. С. Скляренко зображує героїню-ключницю, що мала низьке походження, була служницею в князівському дворі, зазнавала свавілля від вищої знаті, мала безправне становище. Олесь Лупій відштовхується від запису Лаврентіївського літопису, у якому Малушу названо не “ключницею”, а “милостницею”, а отже, вона могла бути наближеною до князів, обіймати високу посаду.

Значення слова “милостниця” має кілька тлумачень, одне з яких було запозичене від константинопольських правителів, які мали при собі обов’язково милостників, тобто людей, які за християнською традицією давали милостиню. Саме це значення використовує Д. Прозоровський у своїй праці, де пов’язує виникнення цієї посади з хрещенням Малуші й наданням великою княгинею їй такого почесного права за зразком візантійських дворів [15, с. 41]. Однак ця теорія не витримує критики І. Срезневського, який зазначає, що слово “милостниця” використовується в значенні улюблениці, що приймає милість, до того ж він не поділяє думки про функціонування розбіжностей у літописних списках, зазначаючи “...ключниця могла бути милостницею” [14, с. 27]. Відзначимо, що в історичній поемі “Любов і лад” письменник використовує висновки І. Срезневського, зображуючи Малушу ключницею княгині Ольги, яка мала привілейоване положення, була її улюбленицею.

“Історична поема Олеся Лупія “Любов і лад” – це по суті поетична драма з виразно виписаними характерами героїв, гострим соціально-психологічним конфліктом в основі сюжету”, – зазначає Л. Скирда [13, с. 30]. Уся увага письменника в поемі прикута до відтворення внутрішнього світу головної героїні, її особистісних якостей та елементів світогляду, які загалом відображають характер історичного персонажа.

Композиційно історична поема складається з двох частин, розділених за просторовим критерієм: дія першої частини відбувається в Києві, другої – у селі Роставиці, куди змушена виїхати вагітна Малуша на вимогу княгині Ольги. У творі використано композиційний прийом обрамлення, за яким починає оповідь і закінчує вигаданий літописець Радко. Йому належить почесна роль – занести до своєї хроніки події, що мали велике значення для подальшої долі Київської Русі, зокрема народження наступника князя Святослава. Образ літописця Радка вводить читача до кола важливих подій, що повинні знайти своє місце серед літописних свідчень доби, він не може залишитися осторонь особистого життя князя, запевняючи, що в літописі писатиме тільки правду. Завдяки такому композиційному прийому відбувається поступове введення читача до зображення основної сюжетної лінії твору, у якій сам Радко ніякої участі не бере, йому відведена роль моралістичного висновку, у якому він возславляє “перемогу прекрасної, могутньої Любові” [6, с. 141]. Як зазначають дослідники, свідченням авторської позиції є сама назва твору, вона якнайкраще оприявлена в останньому монолозі (“нехай любов і лад володарюють”) Радка, якого справедливо можна вважати речником автора у творі.

На початку історичної поеми автором зазначається часовий проміжок дії твору 956–957 роки, визначається місце дії: Київ та село Роставиця. Історичний час твору регламентований і суворо дотриманий протягом усього твору. Події твору розгортаються на тлі визначних змін у Київській Русі, пов’язаних із захопленням княгині Ольги християнською релігією. Повідомляється про повернення княгині із Константинополя, звідки вона переймає православні звичаї, намагаючись прищепити їх на рідному ґрунті. Спроба княгині наблизитися до Візантії за допомогою зміни віросповідання викликає значний спротив у боярства, суспільна

думка щодо цього залишається впродовж багатьох років негативною, частково вона знаходить відображення в словах князя Святослава: “Нам не потрібне їхнє християнство, / У нас свої боги, свої покони” [6, с. 92].

У поемі зазначається про безперервний хід військових походів князя Святослава проти печенігів, простежуються пріоритети зовнішньополітичної діяльності, серед яких обов'язковим складником є забезпечення миру із сусідніми державами, зокрема з уграми. Для цього до Києва приїжджає дочка угорського володаря Предслава, яка повинна стати дружиною князя всупереч його волі.

Історичні відомості про головну героїню твору Малушу Любечанку розкриті безпосередньо під час розгортання подій, спогади та ретроспекції майже відсутні в історичній поемі, що сконцентровує увагу саме на теперішньому часі. Багато в чому вибір такої концепції обумовлений особливостями використаного жанру – драматична поема. За визначенням “Літературознавчого словника-довідника”, у драматичній поемі центральним є “конфлікт світоглядних та моральних принципів при відсутності панорамного тла зовнішніх подій, перевазі ліричних чинників над епічними та драматичними” [5, с. 210]. За допомогою таких художніх засобів увиразнюється зображення внутрішнього світу героїні, звертається увага на взаємини Малуші з князем і оточуючими, розкривається складна дилема її особистісних почуттів.

Дія твору відбувається із зазначенням часу доби (день чи ніч) та пори року (літо-зима-весна), нерідко це обумовлює душевний стан героїні, наштовхує на розлогі міркування:

Здалось мені, що я така маленька,
Як та сніжинка, що живе секунди,
Але радіє летові своєму,
Хоч знає, що повинна скоро впасти [6, с. 99].

Змалювання образу Малуші пов'язане із поступовим розкриттям її внутрішнього світу, поглядів та переконань. На противагу Малуші інші герої твору відзначаються сталістю світогляду, наприклад, князь Святослав змодельований як відважний воїн, який тільки у війні може знайти віраду:

Я воїн, мандрівник, люблю свободу
І мріями давно уже в поході [6, с. 99].

Його переконання про необхідність ведення такої політики не змінюються протягом твору, одруження з Предславою відбувається внаслідок боярського рішення, тому що бояри керують державними справами разом із княгинєю Ольгою, поки сам князь у військовому поході проти печенігів. Водночас князь зображений безмірно закоханим у Малушу, відчайдушно намагається врятувати її від жорстких нападів своєї матері.

Княгиня Ольга зображена безкомпромісною авторитетною правителькою, що самостійно визначає пріоритети ведення не тільки державних справ, установлює права й обов'язки й для простих містян, і для князя Святослава. Єдиною, хто не поступається княгині, є Малуша, вона, захищаючи себе і свою дитину, не погоджується спочатку позбутися плоду, не може зрадити коханого, коли княгиня сватає її за дружинника. Образ Малуші позначено впевненістю у своїх переконаннях, вірою в справедливість, незалежністю, пов'язаною з вільним правом самовияву:

О ні, княгине, я ще не рабіня!
Мене в полон не взято ворогами,
Не кинуто під ноги князю, хану,
Нікому я у світі не належу.
Я вільна [6, с. 104].

Княгиня Ольга не може просто позбавити її життя за зухвалість, бо вона поважає силу її характеру, вона шкодує, що Малуша має низьке походження, вважаючи, що “така спроможна князя народити!” [6, с. 106].

Як відзначають дослідники, “Малуша уособлює в собі кращі риси людини з народу, яку не купити ніякими милостинями, – людину чесну, справедливу й волелюбну. На ній лежить відсвіт високої народної культури й етики” [12, с. 5]. Образ головної героїні, натхненно змальований письменником, увібрав у себе найбільші чесноти, серед оточення Малуші не знайдеться більш відданої, самодостатньої особистості. Навіть доведена до межі боярським презирством, знесилена постійним чеканням на коханого князя, звісткою про його одруження, героїня має силу духу протистояти всіх негараздам, відганяє думки про самогубство:

О ні, не проміняю я життя,
Нехай і мученицьке, і стражденне,
На вкрите чорнотою небуття [6, с. 119].

Малуша вирізняється непереборним бажанням жити, пізнавати світ, у якому, за твердженням героїні, “щастя усміхнулось і мені” [6, с. 119]. Найвідчайдушнішим кроком героїні, який підтверджує силу її духу, є те, що вона йде до Києва, щоб побачити свою дитину, силоміць відібрану дружинниками княгині, хоч їй суворо заборонили наблизитися до столиці й наказали забути про сина.

Образ Малуші розкривається в характеристиках інших персонажів, серед яких князь Святослав, брат Добриня, тіун Івор, проте найкраще внутрішній світ героїні репрезентують пристрасні монологи, у яких розкривається не тільки її емоційний стан, а й світоглядні позиції. Загалом монологи Малуші відрізняються від інших специфікою стилістичного наповнення. Так, частими в них є іменники зі зменшувально-пестливими суфіксами, що додають мовленню головної героїні ласкавої, інтимної інтонації: *синоньку, малесенький, рідненький* тощо.

У тексті використовується велика кількість звертань, які виконують різні функції: по-перше, звертання (*любий князю, коханий Святославе*) допомагають змалювати образ персонажа, у короткій формі охарактеризувати стосунки між героями, по-друге, у звертанні визначається майновий і соціальний стан персонажа (*володарко великої держави; княгине богорівна, сонцесяйна*), по-третє, звертання відіграють велике значення у відтворенні історичної доби, мають архаїчне звучання (*княгине яснолиця, сестро богів, мужі-волостелини*), створюють колорит епохи.

Звучання поеми підсилюється за допомогою художніх засобів, серед яких, крім епітетів, слід відзначити прості та поширені порівняння (“живу, немов у клітці”, “цвіте, мов квітка навесні”, “душа освітлена, неначе сонцем”), метафори (“тінь лице накрила”, “чорна смерть висіла” тощо). Висвітлення інтимного почуття між князем Святославом і Малушею визначає широке використання художніх засобів із лексемами “серце”, “душа”. Сучасні етнолінгвісти, які вивчають специфіку національно-мовної картини світу, визначають, що “в українській моделі етнічної особистості порівняно з російською більше акцентується компонент серце як осередок людських почуттів і переживань” [3, с. 8]. Справді, провідною рисою українського національного характеру є кордоцентризм, який виявляється в переважанні емоційної, почуттєвої сфери над вольовою та інтелектуальною. Таке світовідчуття знаходить відображення й у персонажах історичної поеми Олеса Лупія, які покладаються на свої почуття. У тексті знаходимо метафори: “*оживив у серці*”, “*ятрити бідне серце*”, “*серцю дати сил*”, “*серця палали*”, “*серце мовить*”, “*у серці берегтиму*”, “*серце розірветься*”, “*серцем відчувала*”.

З-поміж лексико-синонімічних засобів увиразнення мовлення в поемі вживаються історизми й архаїзми: *тіун, сотінний, смерд, гридень, робочич, світлиця, заборола, корзно, покон* тощо, які в загальному плані дозволяють увиразнити художній світ твору, додати елементи давньої епохи, краще відобразити сфери життєдіяльності, на тлі яких зображені персонажі твору.

Ритмотектонічна будова поеми має велике значення для аналізу кожного ліро-епічного твору, бо для глибшого системного аналізу важливо виявити не тільки специфіку сюжетного наповнення поеми, а закономірності ритмічної будови, що має безпосередній вплив на емоційне й естетичне сприйняття твору. За твердженням М. Гіршмана, особливе мовленнєве членування “переносить центр уваги з повідомлення на того, хто повідомляє, з розповіді на розповідача, точніше – з об’єктивно-ситуаційного значення висловлювання на його суб’єктивне значення” [2, с. 272]. Особливе мовленнєве членування, яке не властиве звичайному мовленню, створює умови для глибшого сприйняття ліричного твору. У поемі “Любов і лад” такою темпоритмічною будовою стає неримований п’ятистопний ямб, що створює неквапливу, спокійну інтонацію. Як правило, п’ятистопні рядки передають не швидкий емоційний спалах, а розважливий, серйозний настрій твору. Загалом поема відзначається переважанням стриманого тону, який порушується тільки в пристрасних монологах Малуші, що вирізняються особливим семантико-стилістичним навантаженням: вживаються скорочені речення, у монологах використовується велика кількість питальних, окличних речень, що надають експресивності розмовному стилю: “*До Києва? У терем? Мого сина? / Та він іще малесенький... Не вірю! / Убити хочете його. Віддайте!*” [6, с. 132]. Враження вільної, легкої інтонації, що наближається до розмовної, створюється також за рахунок неримованості рядків та великої кількості пірихіїв у тексті.

Отже, в історичній поемі “Любов і лад” сформована та переосмислена історична концепція, за якою образ Малуші відтворюється у якісно новій художній інтерпретації. Увага зосереджена на розкритті внутрішнього світу героїні, дилеми її почуттів, загалом поема має виразно психологічний конфлікт. Образ героїні розкривається в стосунках з іншими персонажами твору, які відображають різні сторони вдачі героїні: доброта, чуттєвість, турботливість показані в стосунках з князем, братом; а самостійність і волелюбність Малуші відзначаються в стосунках із княгинею. Ліричний струмінь поеми посилює активне використання художніх тропів у поемі, серед яких, крім епітетів та порівнянь, слід відзначити метафори, більша частина з яких утворена з лексемою “серце”. Ритмотектонічна будова поеми – неримований п’ятистопний ямб з пірихієм відтворюють неквапливу інтонацію, яка визначає неабияку ліричність твору. Уваги сучасного літературознавства потребують також інші твори Олеса Лупія, у яких відображаються події княжої доби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі / М. Ю. Брайчевський. – К. : Наукова думка, 1988. – 260 с.

2. Гиршман М. Ритм художественной прозы / М. Гиршман. – М. : Советский писатель, 1982. – 368 с.
3. Голубовська І. Етноспецифічні константи мовної свідомості : дис... на здобуття наукового ступеня д. філол. наук: 10.02.15 / І. Голубовська. – К., 2004. – 25 с.
4. Іванисенко В. Виховання душі (“Любов і лад”) / В. Іванисенко // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 12. – С. 8.
5. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром’яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – 752 с.
6. Лупій О. Любов і лад: Вірші, іст. поема / О. Лупій. – К. : Рад. письменник, 1982. – 143 с.
7. Лупій О. Шануймо своїх героїв / О. Лупій // Шлях перемоги. – 2008. – № 13. – 26 березня. – С. 5.
8. Медуниця М. Пісня про Малушу Любечанку / М. Медуниця // Молодь України. – 1982. – 13 липня. – С. 4.
9. Олесь Лупій: Життя і творчість. Статті, рецензії, відгуки, інтерв’ю / Упор. Л. Бондаренко. – К. : Український письменник, 2013. – 256 с.
10. Повесть врем’яних літ: Літопис (За Іпатіївським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В.В. Яременка. – К. : Рад. письменник, 1990. – 558 с.
11. Поема про Малушу : Інтерв’ю із Олесем Лупієм // Вечірній Київ. – 1982. – 28 травня. – С. 6.
12. Присяжнюк М. Голос Малуші / М. Присяжнюк // Літературна Україна. – 1982. – 8 липня. – С. 6.
13. Скирда Л. Громадянськість сучасної української поеми / Л. Скирда. – К. : Товариство «Знання», 1986. – 46 с.
14. Срезневский И. О Малуше, милостнице в. к. Ольги, матери в. к. Владимира / И. Срезневский // Записки Императорской Академии наук. – Санкт-Петербург : Типография Императорской Академии наук, 1864. – Т. 5. – С. 27–33.
15. Членов А. По следам Добрыни / А. Членов. – М. : Физкультура и спорт, 1986. – 290 с.
16. Щерба Т. Штрихи до портрета Олесь Лупія / Т. Щерба // Вивчаймо українську мову та літературу. – 2008. – № 16–18. – С. 63–64.

УДК 821.161.2–3.09+929Шиян

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЗИ АНАТОЛІЯ ШИЯНА РАНЬОГО ПЕРІОДУ

Коновалова О.І., аспірант

ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Статтю присвячено висвітленню художніх особливостей прози українського радянського письменника Анатолія Шияна. Дослідження здійснено на матеріалі ранніх оповідань автора – “Товариші” (1928), “Війна” (1928), “Мавра” (1928), “Савел Каложний” (1929), “Жолобок” (б/д). Ці оповідання становлять неабияку цінність у вивченні творчості митця, оскільки ілюструють процес становлення письменницької позиції, формування світоглядної парадигми, шліфування майстерності Анатолія Шияна.

Ключові слова: образ, оповідання, соціалістичний реалізм, художні особливості.

Коновалова Е.И. ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЗЫ АНАТОЛИЯ ШИЯНА РАННЕГО ПЕРИОДА / ГУ “Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”, Украина

Статья посвящена исследованию художественных особенностей прозы украинского советского писателя Анатолия Шияна. Исследование осуществлено на материале ранних рассказов автора – “Товарищи” (1928), “Война” (1928), “Мавра” (1928), “Савел Каложный” (1929), “Желобок” (б/д). Эти рассказы составляют немалую ценность в изучении творчества прозаика, поскольку иллюстрируют процесс становления писательской позиции, формирования мировоззренческой парадигмы, шлифовки мастерства Анатолия Шияна.

Ключевые слова: образ, рассказ, социалистический реализм, художественные особенности.

Konovалova E.I. ARTISTIC FEATURES OF PROSE OF ANATOLIY SHIYAN OF EARLY PERIOD / State establishment “Luhansk national university named Taras Shevchenko”, Ukraine

Article is devoted research of artistic features of prose of the Ukrainian soviet writer of Anatoliy Shiyana. Research is carried out on material of early stories of author are “Comrades” (1928), “War” (1928), “Moor” (1928), “Savel